

ATRIBÚTY AKTÉRSTVA RODIČOV DETÍ PRIMÁRNEHO STUPŇA V ČASE PANDÉMIE COVID-19

KOŽUCHOVÁ, Mária – SEVERINI, Eva – PAPIERNÍKOVÁ, Petra, SK

Resumé

V roku 2020 jednotlivé štáty sveta a ich vzdelávacie systémy čelili bezprecedentnej celosvetovej výzve v dôsledku pandémie COVID-19, ktorá prinútila prijať rozhodnutie o celoplošnom zatvorení škôl a prejsť na dištančné vzdelávanie. V dištančnom vzdelávaní sa počítalo so spoluprácou rodičov, ale aj s ich spoluprácou v kontexte zabezpečenia priaznivého domáceho prostredia a domácou prípravou žiakov. Cieľom príspevku je preniknúť do prostredia, v ktorom sa uskutočňuje vzdelávanie a jeho príprava počas pandémie COVID-19 cez rodinných príslušníkov.

Kľúčové slová: dištančné vzdelávanie, online vyučovanie, COVID-19, žiaci, rodičia žiakov

INSTRUCTIONS FOR CONTRIBUTION WRITING THE ATTRIBUTES OF ACTIVITIES BY PARENTS WITH PRIMARY LEVEL CHILDREN DURING THE COVID PANDEMIC

Abstract

In 2020, countries in the world and their education systems faced an unprecedented global challenge due to the COVID-19 pandemic, which forced a decision to close schools and school facilities across the world. In distance education, the cooperation of parents in the education itself was also taken into account, but also in the context of ensuring a favorable home environment and home preparation of students. The paper aims to penetrate the environment in which education and its preparation occur during the COVID-19 pandemic through family members.

Key words: distance education, online teaching, COVID-19, students, parents of students

Úvod

V roku 2020 jednotlivé štáty sveta a ich vzdelávacie systémy čelili bezprecedentnej celosvetovej výzve, ktorá prinútila čelných predstaviteľov jednotlivých krajín prijať rozhodnutie o celoplošnom zatvorení škôl a školských zariadení v rámci prevencie šírenia respiračných ochorení vyvolaných novým koronavírusom COVID-19. V priebehu posledných storočí sa pandémie vo svete vyskytovali každých 10-50 rokov. Experti v roku 2016 v súvislosti s epidémiou eboly v západnej Afrike vyzývali štáty k vypracovaniu krízových plánov za tým účelom, aby sa predišlo ľudským a finančným stratám v budúcnosti (GEM report, 2020). Otázka neznela či sa pandémia objaví, ale kedy sa objaví kdekoľvek na svete. Napriek tomu, rôzne vzdelávacie systémy jednotlivých štátov neboli na to pripravené. Mnohé štáty na túto situáciu reagovali masívnym zatváraním škôl a školských zariadení a začali podporovať výchovu a vzdelávanie dištančnou formou prostredníctvom digitálnych technológií. V dištančnom vzdelávaní sa počítalo aj so spoluprácou rodičov pri samotnom vzdelávaní, ale aj v kontexte zabezpečenia priaznivého domáceho prostredia a pri domácej príprave žiakov. Pandémia výrazným spôsobom zasiahla formálne aj neformálne vzdelávanie.

Ak vezmeme do úvahy, že prechod z prezenčnej formy na dištančnú formu vzdelávania je extrémne náročný proces pre všetky zainteresované strany aj za tých najpriaznivejších podmienok, úspechy jednotlivých škôl, ktorým sa krízové obdobie podarilo preklenúť k spokojnosti všetkých zúčastnených, nemôžeme nechať bez povšimnutia, naopak, treba na ne upozorňovať, vyzdvihovať

pozitíva a upozorňovať na slabé stránky, ktoré dištančné vzdelávanie prináša (Belešová, 2018). Všetky nové poznatky, či už pozitívne alebo negatívne, môžu poslúžiť odbornej verejnosti, vrátane rodičom a učiteľom základných a stredných škôl, ako príklady dobrej praxe a ako inšpirácia pre prípad, že by sa podobná situácia opakovala.

1 Rodinné zázemie žiakov počas pandémie

Náhla zmena v podobe dištančnej výučby zasiahla nielen proces výučby samotný ale aj rodinné prostredie, kde sa dôraz kládol aj na podporu zo strany rodinných príslušníkov. Od 16. marca 2020 došlo k úplnému zatvoreniu vzdelávacích inštitúcií a Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR nariadilo do odvolania prerušiť prezenčnú formu štúdia a nahradiť ju dištančnou metódou výučby, čo ovplyvnilo vzdelávanie všetkých vyše 988 tisíc žiakov a študentov na Slovensku (UNESCO, 2020). Dištančná metóda výučby bola realizovaná na každom stupni vzdelávania, od materských až po vysoké školy. Za dištančnú formu vzdelávania považujeme „diaľkové vzdelávanie prostredníctvom korešpondencie, telekomunikačných médií a iných prostriedkov, bez priameho kontaktu medzi pedagogickým zamestnancom a samostatne študujúcim žiakom“ (Zákon č. 245/2008 Z. z., 2008, § 54 ods. 10). Dištančné vzdelávanie v našich podmienkach je ešte neprebádané, potrebné procesy, ktoré by toto vzdelávanie zefektívnili a boli v súlade s potrebami žiaka, školy alebo rodiča, nie sú nastavené. Rodič v tomto vzdelávaní by nemal suplovať školu. V našom výskume sme sa preto zamerali na rozsah aktérstva rodiča v domácej príprave, kde sme zisťovali, či rodič je prítomný, či reaguje na potreby dieťaťa vzhľadom na jeho rolu a pozíciu, ktorú vo výchove preferuje.

V príspevku sa opierame o dva základné pojmy: **dištančné vzdelávanie** a **online výučba**. **Dištančné vzdelávanie** je široký pojem. Ide o štúdium sprostredkované médiami (telefón, rozhlas, televízia, počítač a i.) (Průcha, Walterová & Mareš, 1998). Kým dištančné vzdelávanie nevyhnutne nevyžaduje pripojenie na internet, pre **online vyučovanie** je to nevyhnutnosť. Jedná sa o priamu výučbu vo virtuálnom prostredí. Hranica medzi týmito pojmi nie je jasne vymedzená, preto sa často používajú ako synonymá (Barnová, 2021).

Pandémia a s tým spojené celoplošné prerušenie prevádzky škôl malo na rodiny výrazný sociálno-ekonomický dopad. Tie dopady by sme mohli charakterizovať z viacerých stránok. Mnohí rodičia, najmä tí, ktorí boli zamestnaní v turistickom sektore a službách prišli o zamestnanie, nakoľko hotely a reštaurácie mohli existovať len v obmedzenom režime a turistický ruch bol celkom pozastavený. Okrem toho nastali mnohé ťažkosti v podnikaní rodičov. Viac, ako polovica rodičov uviedla, že sa ich príjmy znížili. So znížením príjmov súvisela aj nutnosť celodennej starostlivosti o deti nielen po biologickej stránke, ale hlavne u malých detí pripraviť podmienky na dištančné vzdelávanie a spočiatku byť účastný na online výučbe a učiť sa s nimi aj po skončení online výučby.

Spoločnosť Samsung vykonala prieskum medzi rodičmi a až polovica opýtaných rodičov uviedla, že bol pre nich problém sklbiť pracovné povinnosti s plnohodnotným zabezpečením starostlivosti o deti (Kanálík, 2020). Svoje deti muselo doma strážiť až 83 % opýtaných rodičov, ale čo je ešte horšie, vyše 9% detí zostávalo doma bez dozoru. Novým fenoménom bolo aj to, že rodičia počas obdobia, keď boli školy zatvorené, boli nútení pracovať z domu, aby si udržali zamestnanie počas krízy. S pandemiou súviselo aj mnoho ďalších vecí týkajúcich sa ochrany pred ochorením (obmedzenie pohybu, nemožnosť stretávať sa s blízkymi a priateľmi, nové hygienické a bezpečnostné požiadavky, prežívanie strachu z ochorenia a iné). Dá sa povedať, že sa všetkým zmenil život z jedného dňa na druhý.

Problémom dištančného vzdelávania školákov bola aj nízka digitálna gramotnosť niektorých rodičov a neschopnosť vzdelávať svoje deti v domácom prostredí. Rodičia sa dostali do neľahkej situácie, z jedného dňa na druhý museli prevziať časť zodpovednosti za vzdelávanie svojich detí a to bez ohľadu na to, či pre túto rolu disponovali dostatočnými znalosťami alebo zručnosťami. Podieľať sa na dištančnom vzdelávaní žiakov museli aj tí rodičia, ktorí sa necítili byť na vyučovanie svojich detí dostatočne spôsobilí. V mnohých rodinách bolo problémom, že disponovali jedným počítačom a pracovný výkon mali podať niekoľkí členovia rodiny odrazu. Viaceré pracoviská vedeli rodičom zabezpečiť počítače, ale školy nie. Technické zariadenie na výučbu každého školopovinného dieťaťa si mali rodičia zabezpečiť sami, čo mnohým rodičom spôsobovalo problémy. Tak sa niektoré deti zo sociálne znevýhodneného prostredia nedokázali zapojiť do dištančného vzdelávania.

Ukázali sa ja pozitíva obdobia počas pandémie: rodičia a učitelia boli nútení komunikovať medzi sebou viac ako za štandardných okolností, čo môže byť prínosom pre výchovu a vzdelávanie žiakov aj do budúcnosti (Barnová, 2021).

2 Motivácia učenia sa žiakov v čase pandémie

Z výskumu Hubera a kol. (2020) vyplýva, že žiaci v domácej izolácii venovali učeniu sa menej času, ako počas bežného vyučovania v školách. Výskum bol realizovaný v Rakúsku, Švajčiarsku a Nemecku, ktorého sa zúčastnili žiaci vo veku 10 – 19 rokov. Ukázalo sa, že žiaci v domácej izolácii venujú učeniu až o 4 – 8 hodín týždenne menej času, ako počas prezenčného vyučovania (podobné výsledky boli zaznamenané aj na Slovensku). Rovnako platí, že žiaci sú viac motivovaní učiť sa, ak vedia, že ich výsledky budú ohodnotené, preto rozhodnutie viacerých štátov neklasifikovať žiakov a nerealizovať celoplošné testovanie, môže mať za následok signifikantný pokles v motivácii žiakov do učenia (Di Pietro a kol., 2020).

Ďalším negatívnym faktorom je strata motivácie v dôsledku izolácie a absencie osobného kontaktu. Online vyučovanie, či komunikácia cez sociálne siete do istej miery dokázalo nahradiť priamy osobný kontakt, ale u mladších žiakov tento spôsob kontaktu nedokáže plnohodnotne nahradiť stretávanie sa s rovesníkmi a osobnú komunikáciu s vyučujúcim. Mnohí žiaci sa v minulosti zúčastňovali aj rôznych záujmových aktivít, čo podporovalo ich záujem o učenie sa, ale v čase pandémie bola činnosť záujmových krúžkov pozastavená. Izolácia je obzvlášť náročná pre tých žiakov, ktorí majú vo všeobecnosti problémy adaptovať sa na nové okolnosti. Takýchto jedincov izolácia môže viesť k rôznym psychickým problémom (Di Pietro a kol., 2020).

Žiaci zo znevýhodneného prostredia v čase pandémie boli do učenia najmenej motivovaní, pretože nemali prístup k online výučbe, prípadne tí žiaci, ktorí mali obmedzený prístup, či už z dôvodu nedostatočného technického vybavenia, alebo z dôvodu nevyhovujúcich priestorových podmienok.

U žiakov s nadaním sa bežne vyžaduje modifikácia rodičovského prístupu i vzdelávania s cieľom ich optimálneho rozvoja. Pomerne častým prejavom žiaka s nadaním, je jeho závislosť na dospelých, nie na rovesníkoch. Na základe toho sa ambicióznosť nadaného žiaka naplňaná prostredníctvom online výučby, ukazuje sa ako jedna z možností akceptovateľného prístupu učenia (Lehotayová, 2017).

V niektorých prípadoch učitelia zaznamenali neočakávané zlepšenie výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov pri prechode na dištančné vzdelávanie. Túto skutočnosť zaznamenali aj niektorí rodičia v rámci nášho výskumu. K zmene mohlo dôjsť pod vplyvom pôsobenia niekoľkých faktorov, napr. väčšia flexibilita pri rozvrhnutí si času v priebehu dňa, možnosť striedať prácu (učenie sa)

a oddych podľa potreby, viac času na učenie sa v dôsledku nedostupnosti ďalších aktivít, odbúrané bolo aj včasné vstávanie a cestovanie do školy, znížená celková pracovná záťaž, odstránenie tlaku na výkon a strachu zo zlyhania a pod. Na výkony niektorých žiakov, napr. tých, ktorí sú v škole šikanovaní, mohla mať vplyv aj úľava z toho, že boli v bezpečnom domácom prostredí (Noorani & Crosier, 2020).

3 Dištančná výučba a pracovné vyučovanie

Predmet pracovné vyučovanie je zameraný na tvorivé pracovné činnosti a na samostatnú a tímovú prácu žiakov. Žiaci sú vedení k získaniu základných užívateľských zručností v rôznych oblastiach. Spoznávajú trh práce aj z hľadiska ich budúcej profesijnej orientácie. Z cieľového zamerania predmetu pracovné vyučovanie vyplýva, že je viac zamerané na praktické pracovné činnosti, čím dopĺňa celé základné vzdelávanie o dôležitú zložku nevyhnutnú pre uplatnenie človeka v spoločnosti. Tým sa odlišuje od ostatných vyučovacích predmetov, predstavuje ich určitú protiváhu (Huľová, 2020). Predmet pracovné vyučovanie pozostáva z piatich tematických okruhov: človek a práca, tvorivé využitie technických materiálov, základy konštruovania, stravovanie a príprava pokrmov a ľudové tradície a remeslá. Už samotné názvy tematických okruhov naznačujú, že sa jedná aj o praktickú orientáciu predmetu. V čase dištančnej formy výučby boli podmienky pre pracovné vyučovanie veľmi obmedzené. Metodické usmernenie ministerstva z júna 2020 (MŠVVaŠ SR, 2020) odporúča školám výučbu v čase pandémie len hlavných vzdelávacích oblastí. Pracovné vyučovanie patrilo do skupiny komplementárnych vzdelávacích oblastí, ktoré školy nemuseli realizovať, resp. mohli ho integrovať rôznym spôsobom do hlavných vzdelávacích oblastí.

4 Metodológia, metodika a organizácia nášho výskumu

V našom výskume sme sa zameriavali na otázky zapájania sa rodičov do procesu formálneho aj neformálneho vzdelávania svojich detí. O rodičovi (rodine) premýšľame ako o aktívne konajúcom aktérovi (aktéroch), ktorého snahou je pôsobiť na dieťa s jasným cieľom dosiahnuť čo najlepšie výsledky vo vzdelávaní a v príprave na vyučovací proces. V dištančnom vzdelávaní sa počíta aj so spoluprácou rodičov pri samotnom vzdelávaní, ale aj v kontexte zabezpečenia priaznivého domáceho prostredia a domácou prípravou žiakov. Uplatnenie metodológie kvalitatívneho výskumu nám umožnilo preniknúť, spoznať a pochopiť konanie rodiča v kontexte každodennej reality (Kostrub, 2016).

V našom výskume sme použili na zber výskumných dát denník rodiča. Denník rodiča bol distribuovaný elektronicky alebo v printovej forme. V úvode boli účastníci informovaní o účele výskumu, spôsobe zaobchádzania s dátami a následne boli požiadaní o vyjadrenie svojho súhlasu s účasťou vo výskume. Denník rodiča obsahoval informácie o sociodemografických údajoch rodiča (vek, pohlavie, dosiahnuté vzdelanie, zamestnanie), ako aj dieťaťa (pohlavie, vek, záujmy, prospech a ročník, ktorý navštevuje). Vychádzajúc z cieľa nášho skúmania a výskumných otázok rodičom sme zadali úlohu priebežne zaznamenávať do denníka aktivity, ktoré realizovali deti, oni sami a aktivity vykonávajúce spoločne.

Denník rodiča obsahoval nasledovné otázky: Aké aktivity deti realizujú počas dňa (od zobudenia dieťaťa až po ukladanie k spánku)? Uveďte Vašu spoluúčasť na aktivite, ktorú dieťa vykonáva. Aká je Vaša úloha v danej aktivite? Opíšte podrobnejšie, ako ste sa podieľali na danej aktivite. Rodič do denníka zaznamenával aktivity, ktoré dieťa realizovalo počas pracovných dní, ale aj cez víkend. Denník rodiča obsahoval aj doplnkové otázky, ktoré nám umožnili zamerať sa hlbšie na skúmaný

jav: Ako hodnotíte spoluprácu s dieťaťom počas dištančného vzdelávania? Aké výhody/nevýhody vidíte v dištančnom vzdelávaní?

Výskum sme realizovali v priebehu druhej vlny pandémie v období september 2020 až apríl 2021, počas ktorého rodič dieťaťa vlastné aktérstvo zaznamenával do denníka. Dáta boli analyzované v kontexte paradigmatického modelu zakotvenej teórie s využitím axiálneho kódovania.

Cieľom výskumu bolo preniknúť do prostredia, v ktorom sa uskutočňuje vzdelávanie a jeho príprava počas pandémie COVID-19 cez rodinných príslušníkov.

Stanovili sme si nasledovné **výskumné otázky**:

1. V akom rozsahu je rodič aktérom v domácej príprave dieťaťa na vyučovací proces?
2. V ktorých činnostiach sa rodič prejavuje?
3. Aké atribúty aktivity rodiča môžeme nájsť?

Výskumná vzorka: Išlo o zámerný, dostupný výber výskumnej vzorky podľa Švaříčka a Šedovej (2007). Výskumnú vzorku v našom skúmaní tvorili 6 rodičia detí, ktoré sa vzdelávajú na 1. stupni základnej školy (pozn. rodičia neboli zamestnancami v 1. línii poskytovania pomoci v čase pandémie). Subjekty výskumu uvádzame v tabuľke 1.

Tabuľka 1 – Zoznam participantov výskumu (zdroj: vlastné spracovanie autorov)

Participant (rodič)	Pohlavie rodiča	Pohlavie dieťaťa	Trieda dieťaťa na 1. stupni	Rodinný stav rodiča	Rodič zamestnaný/á	Vzdelanie rodiča
R1	žena	dievča	3. trieda	vydatá	áno	VŠ
R2	žena	dievča	3. trieda	vydatá	áno	VŠ
R3	žena	chlapec	4. trieda	slobodná	áno	VŠ
R4	muž	dievča	3. trieda	ženatý	áno	VŠ
R5	žena	dievča	3. trieda	vydatá	MD	VŠ
R6	žena	chlapec	2. trieda	vydatá	áno	SOU

Elaborácia výskumného materiálu: Analýzu výskumného materiálu sme realizovali na základe obsahovej analýzy prostredníctvom metódy otvoreného kódovania (Strauss & Corbinová, 1999 In: Severini & Kostrub, 2018), čo nám umožnilo identifikovať jednotlivé kategórie súvisiace s predmetom skúmania. Pri obsahovej analýze sa spracovávalo množstvo neštruktúrovaných dát deskriptívnym kódovaním posudzovaných jednotiek textu, za ktoré boli považované ucelené výroky z denníka rodiča. Tým boli zachytené najvýraznejšie interpretácie, opakujúce, či dopĺňajúce sa myšlienky, presvedčenia a identifikované hlavné dimenzie kľúčových pojmov. Pri analyzovaní výrokov subjektov výskumu boli zahrnuté všetky ich výpovede a hľadala sa perspektíva nazerania na výskumný problém v nachádzaní odpovedí na výskumné otázky. Otvoreným kódovaním sa realizoval proces kategorizácie, kódovania a konceptualizácie získaných výskumných dát. Pri otvorenom kódovaní sa postupovalo po slovách alebo vetách. Pojmové označenie bolo pridelené jednotlivým udalostiam, prípadom a iným výskytom javu. Identifikované kategórie poukazujú na konanie rodiča a jeho rolu v príprave vlastného dieťaťa na online vyučovanie, jeho angažovanosť v priebehu online vyučovania a aktivity, ktoré vykonáva rodič mimo online vyučovania v priebehu dňa spolu s dieťaťom. Tým boli zachytené najvýraznejšie interpretácie, opakujúce, či dopĺňajúce sa javy, ktoré boli predmetom nášho skúmania. V tabuľke 2 uvádzame základné interpretačné kategórie a identifikované koncepty.

Tabuľka 2 – Kategórie a koncepty v denníku rodiča (zdroj: vlastné spracovanie autorov)

Kategória	Koncept
Výkon rodiča	<i>Samostatnosť/nesamostatnosť a časový horizont za celé obdobie výskumu:</i> činnosť rodiča počas dištančného vzdelávania za celé obdobie výskumu so zameraním na samostatnosť/nesamostatnosť dieťaťa pri online a offline učení sa. <i>Rozsah úlohy:</i> aktivity rodiča zabezpečujúce podmienky na učenie sa dieťaťa v domácom prostredí počas dištančného vzdelávania.
Rola rodiča	<i>Proces výučby:</i> pozícia, funkcie a roly rodiča za celé obdobie výskumu počas dištančného vzdelávania. <i>Prostredie, tvorba fyzickej a psychickej pohody:</i> úloha rodiča pri vytváraní najvhodnejších podmienok v domácom prostredí pre dieťa počas dištančného vzdelávania.
Charakter atribútov	<i>Vzťahové aspekty:</i> vzdelanie rodiča vo vzťahu k obsahu učiva, ktoré bolo odporúčané v čase pandémie počas dištančného vzdelávania. <i>Voľba stratégie:</i> spolupráca rodiča s kmeňovou školou v rámci online vyučovania a realizácia aktivít mimo dištančného vzdelávania. <i>Emocionalita:</i> osobnosť rodiča vo vzťahu k online vyučovaniu a spektrum možností dištančného vzdelávania z pohľadu rodiča.

Výsledky výskumu poukazujú na značnú mieru aktérstva rodiča v domácej príprave dieťaťa v čase dištančného vzdelávania.

Samostatnosť/nesamostatnosť a časový horizont za celé obdobie výskumu: rodičia v denníkoch uvádzajú, že deti začínajú byť samostatné, konajú samostatne, ale nie sú úplne samostatné. Vo svojom konaní sa obracajú na rodiča, aby im poskytol konkrétnu pomoc. Čiastočne si rozvíjajú autonómnosť. Časové limity v denníkoch vykazujú, že v počiatočnej fáze online výučby rodičia venovali viac času svojim deťom, ale postupne doba angažovanosti rodiča a jeho participácia na výučbe klesala. Problémom bola aj technická stránka vyučovania (predovšetkým kvalita wi-fi). Bola to jednou z oblastí, ktorú rodičia otvorene kritizovali. V počiatočnej fáze niektorí rodičia boli skutočne priamymi pozorovateľmi prebiehajúceho vyučovania, ale len málokto mohli sledovať vyučovací proces v celom jeho priebehu.

Rozsah úlohy: rodiča by sme mohli rozdeliť do dvoch okruhov: rozsah úlohy v čase výučby a mimo vyučovania. V čase pred výučbou bolo potrebné dieťaťu zabezpečiť technické podmienky na výučbu. Je potrebné podotknúť, že školy výučbu realizovali rôznym spôsobom: niektorí učitelia posielali žiakom len pracovné listy elektronickou poštou a žiadali, aby ich žiak vypracoval v konkrétnom časovom limite, iní využívali individuálnu komunikáciu so žiakom prostredníctvom sociálnych sietí. Len niektorí žiaci mali online vyučovanie. Záležalo to od schopnosti učiteľa a technických podmienok žiaka. V čase mimo výučby sa rodič venoval dieťaťu vo väčšom rozsahu, než to bolo pred pandemiou. Jednak s dieťaťom riešil úlohy, ktoré malo od vyučujúceho, dovysvetľoval učivo podľa schopnosti a možnosti a venoval sa mu pri jeho rôznych aktivitách (hra, pobyt vonku a i.). Dieťa zapájal do domácich prác, hlavne do aktivít, ktoré súviseli so stolovaním a prípravou jedla. V čase pandémie takmer všetci participanti uvádzali, že stolovali spoločne.

Proces výučby: angažovanosť rodiča na procese výučby bola už čiastočne opísaná. Jeho angažovanosť spočívala v kontrole domácich úloh, v príprave technických podmienok na výučbu

a technickej podpore počas výučby. Rodič s dieťaťom opakoval prebrané učivo a podieľal sa na príprave dieťaťa na testovanie.

Prostredie, tvorba fyzickej a psychickej pohody: všetci participanti dbali na vytvorenie vhodného prostredia na výučbu pre svoje dieťa. Tvorba fyzickej a psychickej pohody dieťaťa súvisela aj s pripojením na online výučbu. Akékoľvek (hoci aj drobné) nedostatky rodičia vnímali veľmi citlivo. Ak bol konkrétny rodič aj mimoriadne zručný v oblasti digitálnych technológií, jeho kritika bola ešte ostrejšia, nakoľko ho práve tie drobné nedostatky najviac vyrušovali. Všetci participanti chceli svojim deťom vytvoriť čo najvhodnejšie prostredie na výučbu.

Vzťahové aspekty: súviseli hlavne s obsahom učiva. V čase pandémie na výučbu boli odporúčané iba hlavné vzdelávacie oblasti: Jazyk a komunikácia, Matematika a práca s informáciami, Človek a spoločnosť a Človek a príroda. Komplementárne vzdelávacie oblasti boli len odporúčané, prípadne integrované do hlavných vzdelávacích oblastí. Vzdelávacia oblasť Človek a svet práce sa odporúča integrovať napr. do oblasti Človek a príroda (ŠPÚ, 2021). Ani hlavné vzdelávacie oblasti sa nere realizovali v plnom rozsahu, ich obsah bol redukovaný osobitným nariadením MŠVVaŠ SR zo dňa 29. 6. 2020 pod číslom 2020/13534:1–A2110 (MŠVVaŠ SR, 2020). Väčšina našich participantov mala vysokoškolské vzdelanie a obsah učiva primárneho stupňa im nerobil žiadne problémy. Dokázali dieťaťu pomôcť, prípadne vysvetliť, ak dieťa niečomu neporozumelo.

Voľba stratégie: participanti prejavovali záujem o školu aj o dieťa. Išlo o bezproblémových rodičov, ktorí v prípade problému ihneď kontaktovali školu alebo triedneho učiteľa. Snažili sa svojim deťom vytvárať čo najlepšie podmienky na výučbu. Na druhej strane ich znepokojovala otázka zdravia ich detí z online výučby. Mali pocit, že na online výučbu dopláca ich zrak a držanie tela, preto veľkú pozornosť venovali relaxácii detí, či už dlhším pobytom v prírode, alebo na detskom ihrisku.

Emocionalita: bola najvýraznejšou interpretačnou kategóriou zo strany rodičov. Citová angažovanosť rodičov súvisela s rozličnými aspektami dištančného vzdelávania. Rodičia sa oveľa intenzívnejšie zapájali do procesu výučby, vo viacerých prípadoch boli účastní na výučbe a akékoľvek nedostatky (hoci aj drobné) rodičia hodnotili veľmi citlivo. Citlivo reagovali aj vtedy, ak boli neustále vyrušovaní pri práci z dôvodu, že dieťaťu „sa niečo pokazilo“, alebo že si ich dieťa v úlohe žiaka nevie s niečím rady. Vyvolávalo to u nich nervozitu a znižovalo celkový dojem z kvality a efektívnosti vzdelávania, ako aj jeho zmysluplnosti. To sa ešte viac stupňovalo, keď rodič nevedel, alebo nebolo v jeho moci problém odstrániť. Na druhej strane videli aj kladné stránky online výučby: spolu s dieťaťom sa naučili používať počítač v širšom rozsahu, než v čase bežnej výučby; podľa nich dieťa malo viac času na seba, aj na rodinu, vo väčšej miere sa prejavila samostatnosť detí.

Diskusia: v skúmaní sme získali repertoár možných interpretácií, myšlienok, názorov a stanovísk, aké sa v komunite rodičov dištančne vzdelávaných detí počas pandémie COVID-19 vyskytujú na otázky zapájania sa rodičov do procesu formálneho aj neformálneho vzdelávania svojich detí.

Z pohľadu technického vzdelávania výskumné zistenia v našom skúmaní poukazujú na nasledovné pozitíva dištančného vzdelávania: deti a rodičia si zdokonaľujú svoje digitálne kompetencie; dieťa sa učí samostatne plánovať a rozhodovať sa pre konkrétnu činnosť (aktivitu); rovnako sa deti zdokonaľujú v sebaobslužných činnostiach a sú nápomocné pri domácich prácach; rodičia častejšie absolvujú pobyt v prírode s deťmi ako odreagovanie sa od digitálnych technológií.

Negatíva online vyučovania z pohľadu technického vzdelávania sme v rámci nášho skúmania zaznamenali nasledovné: predmet Pracovné vyučovanie sa nerealizoval počas online výučby; od roku 2020 sa Pracovné vyučovanie nerealizovalo vôbec na nami sledovaných školách; boli pozastavené záujmové krúžky, zároveň aj technický orientované; zatiaľ neboli zisťované kompetencie žiakov v oblasti technického vzdelávania, ale dá sa predpokladať, že sú nerozvíjané od začiatku pandémie.

Zároveň výskumné zistenia poukazujú na výrazné ovplyvnenie učebných procesov žiaka na 1. stupni základnej školy a úloh samotného rodiča pri príprave vlastného dieťaťa na vyučovací proces počas dištančnej formy vzdelávania. Aktívne vytváranie emocionálneho a fyzického podporného prostredia zo strany rodiča prispieva k uvedomovaniu si vlastných schopností a spôsobilostí, čo je nevyhnutné v ďalšom sebazdokonaľovaní a osobnom rozvoji dieťaťa/žiaka. Online vzdelávanie pomáha rozvíjať technické zručnosti, ktoré sú pre dieťa žiadúce potrebné, hoci ich vzdelávacie štandardy v takej miere nevyžadujú.

Na základe výskumných zistení z nášho skúmania navrhujeme realizáciu ďalších výskumov z pohľadu rodičov, ale aj učiteľov primárneho vzdelávania, ako aj žiakov 1. stupňa ZŠ, ktorí sa online výučby zúčastňovali. Návrhom na ďalšie výskumy by bolo zisťovanie iných existujúcich limitov a kladov formálneho a neformálneho primárneho vzdelávania počas pandémie COVID-19.

Limity výskumu: Považujeme za dôležité poukázať aj na limity výskumu, ktoré je potrebné brať do úvahy pri interpretácii výsledkov. Naša výskumná vzorka neobsahovala dostatočné množstvo reprezentatívnosti vzhľadom na vysoké zastúpenie žien a nesúlad v ročníku, ktoré dieťa na primárnom stupni základnej školy navštevuje. Tento nesúlad má možný vplyv na nami výskumný dej, keďže autonómia žiaka sa postupne zvyšuje každým ročníkom. Vzhľadom na spôsob zberu dát a kontaktovanie výskumného súboru, kde anonymita nebola dodržaná, možno predpokladať, že do výskumu sa zapojili rodičia s vysokým záujmom o výchovu a vzdelávanie svojich detí a zlepšovanie podmienok týchto procesov počas pandemických opatrení. Za nedostatok výskumu považujeme tiež nezrealizované pilotné overenie denníkových hárkov u našich participantov, ktoré bolo opomenuté z dôvodu väčšieho časového úseku na následnú analýzu a zisťovanie.

Záver

Online vzdelávanie sa počas pandémie COVID-19 realizuje v rodinách a v podmienkach, ktoré znemožňujú sústredenie a dosahovanie rovnakých výsledkov ako v škole. Naše výskumné zistenia poukazujú na to, že rodič je vnímavý k týmto skutočnostiam. Aktívne vytvára emocionálne a fyzické podporné prostredie, čím prispieva k sebaregulácii učenia sa dieťaťa, ktoré je nevyhnutné v jeho ďalšom sebazdokonaľovaní a rozvoji. Toto zistenie poukazuje na to, že rodič si je vedomý zníženej motivácie u dieťaťa k učeniu a možným problematickým situáciám, ktoré online vyučovanie sprevádzajú.

Rodič, tak ako dieťa nebol na začiatku pandémie COVID-19 pripravený a technicky zdatný na presun do online priestoru. Niektoré základné školy s touto skutočnosťou operovali a ponúkli rodičom webináre na to ako technicky zvládať online výučbu, no vo väčšej miere boli rodičia odkázaní len na seba a svoje znalosti a zručnosti a úroveň svojej digitálnej kompetencie. Digitálna kompetencia je nevyhnutná pre vzdelávanie, prácu a aktívnu účasť na dianí v súčasnej spoločnosti. Presun do online priestoru znova poukázal na potrebu nadobúdania a smerovania pozornosti na túto kompetenciu.

Výskumné zistenia z nášho skúmania poukazujú na limitovanú úroveň rozvoja digitálnej gramotnosti ako rodiča, tak aj dieťaťa (žiaka), čo výrazné ovplyvňuje učebný proces žiaka na 1. stupni základnej školy a úlohy samotného rodiča v príprave vlastného dieťaťa na vyučovací proces počas online vzdelávania. Ďalším zistením nášho výskumu bolo, že online vzdelávanie pomáha rozvíjať technické zručnosti, ktoré sú pre dieťa žiadúce potrebné, ale vzdelávacie štandardy ich nevyžadujú. To môže mať dopad na ešte väčšie prehĺbenie „digitálne priepasti“, ktorú Kalaš (2010) opisuje ako výrazný rozdiel v znalostiach a prístupe k digitálnym technológiám. Jedným z faktorov, ktorý vplýva na existenciu tejto digitálnej priepasti je rodina, štruktúra rodiny a vzdelanie jednotlivých členov.

Z pohľadu predmetu Pracovné vyučovanie za v čase dištančnej výučby nerozvíjali kompetencie, ktoré vyžaduje vzdelávací štandard, ale rozvíjali sa iné kompetencie, predovšetkým digitálne zručnosti a schopnosť pracovať a vzdelávať sa v online priestore. Rodičia podporovali zručnosti detí, ktoré súviseli s chodom domácnosti, predovšetkým s prípravou pokrmov a so stolovaním.

Skúmanie sa realizovalo v rámci grantovej úlohy VEGA č. 1/0383/19 Analýza stavu v technickom vzdelávaní a rozvoj technických zručností žiakov na primárnom stupni školy.

Literatura

- Barnová, S. (2021). *Čo nás naučila pandemická kríza? Situácia v stredných školách na Slovensku počas prvej vlny pandémie COVID-19*. Týn nad Vltavou: Nová Forma. 91 s.
- Belešová, M. (2018). *Primárne vzdelávanie v teórii a v praxi*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského.
- Di Pietro, G. et al. (2020). *The Likely Impact of COVID-19 on Education: Reflections Based on the Existing Literature and International Datasets*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 47 p.
- Gdovinová, D. (2020). Rodičia sú z učenia s deťmi čoraz častejšie vystresovaní, úlohy pípajú aj o polnoci. *Denník N*. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1829246/rodicia-su-z-ucenia-s-detmi-coraz-castejsie-vystresovani-ulohy-pipaju-aj-o-polnoci/?ref=list>
- GEM Report. (2020). Coronavirus: could education systems have been better prepared? *World Education Blog*. Dostupné na: <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/18/coronavirus-could-education-systems-have-been-better-prepared/>
- Huber, S. G. et al. (2020). *COVID-19 und aet al. e Herausforderungen in Schule und Bildung*. Dostupné: https://www.waxmann.com/waxmann-buecher/?tx_p2waxmann_pi2%5bbuchnr%5d=4216&tx_p2waxmann_pi2%5baction%5d=show
- Huľová, Z. (2020). *Technické vzdelávanie na primárnom stupni školy a vzťah učiteľov k obsahu technického vzdelávania*. Ružomberok: PF KU v Ružomberku, Vydavateľstvo VERBUM.
- Kalaš, I. (2010). *Recognizing the potential of ICT in early childhood education*. Moskva: UNESCO Institute for Information Technologies in Education.
- Kostrub, D. (2016). *Základy kvalitatívnej metodológie. Keď interpretované významy znamenajú viac ako vysoké čísla*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Kanálik, T. (2020). *Žiaci sa chcú vrátiť do školy. Deti trávajú hodiny denne na mobile a počítači*. Dostupné na: <https://www.mojandroid.sk/ziaci-koronavirus-volny-cas/>
- Lehotayová, B. (2017). Dieťa s nadaním v materskej škole. In: *Náročné dieťa: praktický pomocník pri práci s deťmi v materskej škole vyžadujúcimi si zvýšenú pozornosť*. Bratislava: Dr. Josef Raabe Slovensko.

- MŠVVaŠ SR. (2020). *Dodatok č. 7 k štátnemu vzdelávaciemu programu*. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/files/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-1.stupen-zs/dodatok-c-7-2020/dodatok-c-7-k-svp-zakladne-skoly.pdf>
- Noorani, S. & Crosier, D. (2020). *Focus on: Can the coronavirus pandemic improve our schools? Eurydice*. Dostupné na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/focus-can-coronavirus-pandemic-improve-our-schools_en
- Průcha, J., Walterová, E. & Mareš, J. (1998). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál ISBN 80-7178-252-1.
- Severini, E. & Kostrub, D. (2018). *Kvalitatívne skúmanie v predprimárnom vzdelávaní*. Prešov: Rokus.
- ŠPÚ (2021). *Metodické usmernenie k obsahu a organizácii výchovno-vzdelávacieho procesu v základných školách platné od 11.1.2021*. Dostupné na: <https://ucimenadialku.sk/usmernenia/rozhodnutia-a-usmernenia-v-case-covid-19/metodick%c3%a9%20usmernenie%20pre%20ZS%202021.pdf>
- Švaříček, R. & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitatívni výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- UNESCO (2020). *Education: From disruption to recovery*. Dostupné na <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>
- Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, 2008, § 54 ods. 10.

Kontaktní adresa:

Mária Kozuchová, prof. PhDr., CSc.

Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta UK, Račianska 59, 81334 Bratislava, SR, tel. +421 (0)2 9015 9280, e-mail: kozuchova@fedu.uniba.sk

Eva Severini, doc., PaedDr., PhD.

Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta UK, Račianska 59, 81334 Bratislava, SR, tel. +421 (0)2 9015 9286, e-mail: severini@fedu.uniba.sk

Petra Papierníková, Mgr. et. Mgr.

Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta UK, Račianska 59, 81334 Bratislava, SR, tel. +421 (0)2 9015 9280, e-mail: papiernikov4@fedu.uniba.sk